

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

Molenverhalen

Willem Waltman

Willem Waltman is beroepsmolenaar op de Molenviergang in Aarlanderveen, de enige nog werkende molengang ter wereld. Met zijn gezin woont hij sinds 1996 in molen no. 1, de Ondermolen. Daarnaast werkt hij als molenmaker bij de firma Verbij in Hoogmade. Willem was al vroeg in zijn jeugd gek van molens. Op zijn dertiende kon hij zelfstandig een molen bedienen en hij maalde sindsdien als vrijwillig molenaar met tal van molens in Rijnland.

Willem Waltman (Foto: Debby Davidse)

Ik ben 58 jaar geleden geboren aan de Papelaan, het landelijk gebied van Voorschoten. Mijn vader was loodgieter. Hij woonde tussen de boerderijen in. Mijn opa was vroeger melkboer en die had wat koetjes, daarom woonden ze in dat buitengebied, waar ik ook ben opgegroeid. Vanuit ons huis kon je over het land de molen van de Stevenshofjespolder zien. Die staat nu helemaal ingebouwd in een nieuwbouwwijk van

Leiden. Ik kon nog maar net over de vensterbank heen kijken, toen schoof ik al de plantjes opzij, want ik moest die molen zien die in de verte stond te draaien. Dat had zo'n enorme aantrekkingskracht op mij. Dat is eigenlijk nooit meer overgegaan. Ik heb een broer (*Teun Waltman, red.*) die zeven jaar ouder is en ook helemaal gek is van molens. We hebben allebei die passie.

Molenverhalen is een project van Erfgoedhuis Zuid-Holland.

Het *oral history* project Molenverhalen heeft tot doel kennis en verhalen op te tekenen over de poldermolens in Zuid-Holland.

Het project wordt mogelijk gemaakt dankzij de provincie Zuid-Holland, Fonds 1818 en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Interview: Debby Davidse en Diana Vermeulen

Redactie: Marloes Wellenberg

Met medewerking van Lisette Albers, Agnes Smit en Marion Loomans

© 2022 Erfgoedhuis Zuid-Holland
www.erfgoedhuis-zh.nl

Postadres
Postbus 3092
2601 DB Delft

Contact
T 015 215 43 50
E: molenverhalen@erfgoedhuis-zh.nl

Op sleeptouw

Als 11-jarige jongen werd ik door mijn broer op sleeptouw genomen naar de molen. Die was toen nog echt in bedrijf voor de bemaling van de polder. Dan mochten we van de molenaar, Arie van der Ham, de molen inspannen. Al heel gauw kregen we alle vrijheid. Hij vond het prima, zolang we maar geen gekke en onveilige dingen deden. Hij had een boerenbedrijf ernaast, dus als wij met de molen maalden kon hij met zijn werk als boer bezig zijn. Dus dan spanden we de molen in en als het goed weer was, gingen we terug naar de boerderij, want je blijft niet de hele dag bij die molen zitten. Die molen redt zich wel. Dat is nu ondenkbaar, je mag nu niet bij een molen vandaan als die draait. Zo hebben ik en mijn broer het vak van molenaar geleerd. Het molenaar zijn is een stukje van mijn opvoeding geweest.

Uitbrander

Als je een middag of een dag met de molen bezig geweest was en je had goed gemalen, dan kreeg je een complimentje van Arie van der Ham als je 's avonds de sleutel terug kwam brengen. Maar als je het *niet* naar zijn zin gedaan had – als je bijvoorbeeld vier, vijf keer op een middag de molen stilzette terwijl het eigenlijk niet nodig was – dan kreeg je een hevige uitbrander. Als je het de volgende keer weer zo zou doen kon je net zo goed thuisblijven, want daar had hij niks aan, liet hij dan weten. Dus op die manier heb ik het geleerd. Daar ben ik die man nog steeds dankbaar voor, al leeft hij allang niet meer. Vooral omdat hij ons die vrijheid gaf. Met een molen malen voor een polder is toch echt iets anders dan voor de show malen. Je moet wel zorgen dat je op een dag zo veel mogelijk water wegduwt en dat je die molen veilig bedient. Dat heb ik bij Arie van der Ham vanaf het begin meegekregen.

Willem Waltman in de Stevenshofjesmolen te Leiden, in 1979. (Foto: Rob ten Broek)

Toen ik 11 jaar was liep ik nog gewoon met mijn broer mee en kon ik die molen nog niet in mijn eentje bemannen. Maar zodra ik op mijn twaalfde, dertiende de vang kon bedienen – die was op mijn elfde nog net even te zwaar – ging ik ook in mijn eentje malen. Er zijn jaren geweest dat ik meer maalde dan mijn broer, omdat ik vlakbij de molen op de lts zat. Als er water in de polder stond, dan ging ik 's ochtends om 8 uur eerst langs de molen. Dan spande ik de molen in en daarna ging ik naar school. Dan legde ik er ongeveer zoveel zeil voor dat ik dacht: hij gaat het wel redden. Want ja, als je in de klas zit, is het toch een beetje lullig om te zeggen van: "Het gaat nou ineens heel hard waaien, ik moet naar de molen." Negen van de tien keer was de molenaar trouwens ook wel in de buurt. Als het spaak liep kon hij wel ingrijpen. Maar goed, zo maalden wij met die molen.

Vollezeilenwind

Zo leerde ik spelenderwijs met het weer en de natuur omgaan en kreeg ik ook een heel stuk verantwoordelijkheidsgevoel mee. Ik was daar natuurlijk niet bewust mee bezig, maar het speelde wel mee van: joh, je spant nu die molen in, denk erom, het moet wel goed gaan! Je luisterde goed naar het weerbericht en je had ook al een beetje naar de lucht gekeken. Als je 's ochtends al een vollezeilenwind had en je zag dat er volop gang op de lucht was en hoorde op het weerbericht de waarschuwing voor de scheepvaart 'Alle kustdistricten windkracht 6 tot 7!', dan spande je 's morgens die molen niet met vier volle zeilen in, maar dan zette je er bijvoorbeeld twee zeilen op. Dan gaat die maar net aan zijn gangetje. Je kon moeilijk zeggen: "Ja, ik zat op school, de wind nam ineens toe en nou ligt die molen in duizend stukken..." Dan is er natuurlijk geen provincie of molenstichting die zegt: "Ach jongen, dat maakt niks uit, want we zetten er gewoon weer een nieuwe neer." Snap je?

Hopen dat alles eraan blijft

Ik heb weleens terug zitten denken, maar zelf zou ik zo'n jongen nooit die verantwoorde-

In de deuropening van de Stevenshofjesmolen.
(Foto: Rob ten Broek)

lijkheid geven. Nou was de Stevenshofjesmolen een molen met een vlucht (*lengte van de wieken, red.*) van 19 meter en een Oudhollands wieksysteem. Dat is wel minder krachtig dan de molen hier in Aarlanderveen waar ik als beroepsmolenaar werk. Als die met zijn 28 meter vlucht en fokwieken (*moderner wieksysteem, red.*) goed de wind erop heeft, dan kun je maar één ding doen en dat is onder de tafel kruipen en hopen dat alles eraan blijft!

Maar ik ga nou niet heel stoer zitten beweren dat ik als jonge jongen al zo'n weerkennis had dat ik daarom beroepsmolenaar ben geworden. Ik heb ook weleens geluk gehad, dat zeg ik gewoon eerlijk. Af en toe zit ik er nog steeds naast. Dan schat je een weersituatie verkeerd in en denk je: dat had ik niet verwacht zo. Dan denk ik altijd weer aan de wijze uitspraak van mijn voorganger hier op de Ondermolen, Dirk van Harten, die meer dan vijftig jaar molenaar was. Mensen vroegen hem vaak: "U bent vast een zeer goed weerkenner?" Dan zei hij: "Ja, ik kan het weer voor 97% voorspellen, maar die 3%, daar draait het om!" Dat vond ik altijd zo'n mooie uitspraak.

Koufrontpassages

Toen ik later het examen voor vrijwillig molenaar deed, ben ik met mijn weerkennis met hakken over de sloot geslaagd. Dat zeg ik ook eerlijk. Ik

had geluk dat er in de examencommissie een oud-molenaar, Dirk van Vliet uit Abcoude, en de heer Vellekoop, molendeskundige van de provincie, zaten. Die laatste kende mij. Dan zei Vellekoop: "Hij weet het wel, hij kan het alleen niet vertellen." Ze spreken nu over koufrontpassages en isobaren. Die termen ken ik wel, ook omdat ik er later op een vereenvoudigde manier theorieles heb gegeven, toen ik instructeur werd bij het Gilde van Vrijwillig Molenaars. Maar als kind kreeg ik van mijn leermeesters, Arie van der Ham en Kees van Rijt, weerkennis en uitdrukkingen mee die je in geen enkel weerboek kan vinden.

Dan zei Arie van der Ham bijvoorbeeld: "De lucht is ree." Dat betekent zoiets als 'de lucht is gehorig.' Dan hoor je voordat de wind gaat ruimen of krimpen al het geluid ervan. Dan waren we op het land bezig. De molen draaide. Dan zei hij: "Jongentje, ga gauw naar de molen, want ik hoor de wegt!" Dat was ook zo'n ouderwetse uitdrukking, 'de wegt' in plaats van 'de weg.' Daar bedoelde hij de rijksweg van Amsterdam naar Den Haag mee, die vlakbij de Stevenshofjesmolen loopt. Met andere woorden: De wind gaat om. Je kon er bijna vergif

op innemen dat dat binnen een kwartier gebeurde. Dat heb ik hier ook wel. Dan hoor ik 's avonds laat de klok van het kerkje in Zwammerdam slaan, dan denk ik: de wind gaat krimpen, we krijgen regen!

Een andere uitdrukking is: 'Groeit die of teert die?' Dat zeg je bij een onweersbui. Dan kijk je of die inzakt of dat die gaat zwellen. Zie je bijvoorbeeld dat er een lelijke champignon onder komt te hangen, dan ga je naar buiten en trek je alvast de zeilen van de wieken of je legt hem helemaal aan de ketting. Mijn buurman, de jonge beroepsmolenaar Jannick Schouten, heeft dat van huis uit meegekregen. Dan zegt hij: "Nou, buur, de lucht wordt taai." Dan zeg ik: "Ja, dat heb ik ook gezien." Dat betekent: de lucht gaat betrekken. Er komt regen. Als je dat soort dingen leert zien, werkt dat zoveel makkelijker dan dat je eerst naar het weerbericht moet kijken.

Overvaren

Om bij de Stevenshofjesmolen te komen moest ik altijd een stukje door het land. Ik moest overvaren. Overgaan met het bootje, met een stok, leerde ik ook spelenderwijs. Als het hard

Overvaren bij de Stevenshofjesmolen in 1979. (Foto: Rob ten Broek)

waaide met een zuidwestenwind, dan kwam er zo'n golf en draaide de boot om de stok heen en kwam je 40 meter verder aan de kant. Dan moest je die boot weer helemaal terugtrekken. Daar leerde ik een foefje op, zodat ik bij een harde wind precies op de goede plek aan wal kwam.

Met de molenmakers mee

Mijn broer wilde molenmaker worden. Je had toen molenmakerij De Gelder hier in de omgeving. Dat bedrijf had toen twee afdelingen, in Arkel en in Valkenburg (ZH). Mijn broer liep een paar jaar de deur plat bij de toenmalige baas Henk van der Vegte, maar die wilde geen leerjongens. Uiteindelijk is hij daar in 1976 als leerling-molenmaker gaan werken. Ik was nog maar zo'n aap van een jongen toen ik met de molenmakers meeging. Een jaar later moest mijn broer in militaire dienst, maar ik mocht in de zomervakantie toch met de molenmakers mee. Ik ging dan op pad met 'de twee Kezen', Kees van Rijt en Kees de Best. Ik was een jaar of 13. Dan stapte ik 's morgens om kwart voor zeven op het fietsje om naar Oegstgeest of Zoeterwoude-Rijndijk te gaan, waar we dan om half acht verzamelden.

Mijn moeder – ze leeft nog, ze is nu 92 – was altijd heel erg bezorgd, ze was bang dat ik ergens af zou vallen. Maar van de molenmakersbaas mocht ik nooit klimmen of werk op hoogte doen. Hij heeft mijn moeder ook weleens gebeld. Dan zei hij: "Denk erom, zolang Willem die jongens niet in de weg loopt en die vinden het goed, heb ik er geen problemen mee, maar hij gaat mee op eigen risico. Laat ik niet zien dat hij in de wieken omhoog klimt, want ik heb geen verzekering en als er wat gebeurt met hem..." Dat was trouwens bij die Stevenshofjesmolen ook zo. Daar liep ik ook onverzekerd rond.

Rotklusje

Op vrijdag kwam de baas de loonzakjes brengen. Aan 'de Kezen' vroeg hij dan: "En? Heeft Willempie nog wat verdiend? Dan zeiden ze: "Ja,

hij heeft goed zijn best gedaan." Dan kreeg ik ook een paar tientjes. Daar was ik me toch trots op, dat was toch mijn eerste zelf verdiende loon.

Het kwam wel eens voor dat ik in bepaalde dingen geen zin had. Dan was het bijvoorbeeld van: "Joh, pak eens een emmer, een stoffer en blik en maak die wielbak eens leeg." Dan zei ik: "Ja, vergeet het. Dat vieze rotklusje doe ik niet." Dan zei één van die Kezen: "Oh, dat is goed om te weten, als dan vrijdag de baas komt en vraagt of Willempie wat verdiend heeft, dan zeg ik: 'Nee, het is helemaal niks met hem, waardeloos.'" Nou dan stond Willempie gelijk in de houding om het te gaan doen [*lacht*]. Ik was natuurlijk veel te bang dat de baas dan zou zeggen: "Nou, Willempie, blijf jij volgende week maar thuis."

In de maling genomen

Ja, ze wisten me wel te pakken, die molenmakers. Ze hebben me ook een keer in de maling genomen. Toen werkten we bij de Spengense Molen in Kockengen. Daar voeren we altijd over met een bootje, een bunboot met in het midden een visbun (*net waarin vissen levend bewaard worden, red.*). Dan gooiden we de spullen in die boot, want dan hoefden we niet helemaal met een kruiwagen te lopen sjouwen. Als we met de auto aankwamen, deden we eerst altijd even een bakkie. Maar ik kon nooit stilzitten, daarom zeiden ze: "Hoos jij die boot maar alvast leeg, dan kunnen de spullen erin." "Ja, dat is goed", zei ik toen. Maar op een gegeven moment zei Kees de Best: "Hoos die bun ook maar leeg, want we hebben een hoop spullen en dan ligt die boot niet zo diep." Dus ik doe dat deksel van de bun open en begin te hopen. Op een gegeven moment dacht ik: dat water zakt maar niet, maar toen ik dat zei, zei de andere Kees, "Dat is ook geen hopen wat jij doet, je staat maar een beetje te lummelen." Dus ik ging harder hopen en toen zag ik op een gegeven moment het water door de gaatjes komen... [*lacht*]. Toen wist ik het. Kees van Rijt leeft nog en daar heb ik nog wel contact mee. Af en toe

Molenverhalen

moet ik het nog weleens horen. Dan zegt hij: “Weet je het nog, Willempie?”

Ik was zo naïef dat ik ‘s avonds thuis aan tafel ook heb zitten vertellen dat ik een bunboot leeg gehoord had. Mijn vader was sportvisser, die was altijd met fuikjes in de polder bezig, dus die wist mietersgoed wat een bunboot was. Hij keek me nors aan en zei: “Lul...” *[lacht]*. Dat vergeet ik nooit. Dat is een verhaal dat ik mijn hele leven meeneem.

Bij die molenmakers heb ik een vrij harde opvoeding gehad, moet ik wel zeggen *[lacht]*, maar ik ben er niet slechter van geworden. Ik zat toen al in de brugklas van de lts. Ik had eigenlijk niks met doorleren, maar het kon mij toch niet hard genoeg gaan: Ik wilde zo snel mogelijk leren timmeren, want ik wilde molenmaker worden. Dat ben ik uiteindelijk ook geworden. Ik heb vier jaar lts gedaan. Ik heb mijn timmerdiploma gehaald en ik ben op 1 augustus 1980 als 17-jarige jongen bij molenmakerij Van Beek in Rijnsaterswoude gaan werken. Mijn broer werkte daar ondertussen ook, omdat de afdeling van De Gelder in Valkenburg was opgeheven. Dat is inmiddels 41 jaar geleden. De firma Van Beek is in 1997 overgenomen door molenmakersbedrijf Verbij. Dus toen ben ik bij Verbij in dienst gekomen.

Slaaf van de boer

Oorspronkelijk wilden mijn broer en ik natuurlijk molenaar worden. Watermolenaar, of poldermolenaar, zoals ze dat ook wel noemen. Mijn vader was – net als wij – geboren en getogen in de buurt van de Papenwegse Polder. Daar had tot 1951 ook een molen gestaan. De zoons van die molenaar waren ongeveer van zijn leeftijd en daarom kwam mijn vader veel bij die molen. Hij had wel gezien dat het puur armoe was. Er was geen waterleiding, ze dronken uit de wetering of uit de waterput. Als molenaar was die man slaaf van de boer. Je kent de verhalen wel. Als het water laag stond in de polder, dan was er niks aan de hand, maar oh wee als het water hoog was, dan was het altijd van: ‘Die

kleremolen doet het niet, die rotmolenaar heeft vannacht niet gemalen, die was vanochtend te laat!’ Die molen daar is in 1951 vervangen door een elektrisch gemaal. Dat was toen nog vrij laat, de meeste molens waren in de jaren dertig al gesloopt. Mijn vader zei altijd tegen ons: “Joh, dat molenaar worden is helemaal niks: Het is een armetierig bestaan en een uitstervend beroep. Er zit geen toekomst in. Dus dat kan je wel uit je hoofd zetten.” Maar goed, we zijn toch op hobbybasis vrijwillig molenaar gebleven en van beroep molenmaker geworden. Dat molengebeuren bleef, je kon gewoon niet zonder *[lacht]*.

De Heesterboom

In 1978, toen ik een jaar of 14 was, kwam ik bij zaagmolen De Heesterboom in Leiden terecht, daar kon ik op zaterdag meedraaien in de zaagploeg. Frans Rutten, Cees Loeve en Arthur de Groodt waren daar toen molenaars. Ik draaide er ook door de week wel eens mee. Ik zat toen in Leiden-Zuidwest op de lts en als ik ‘s middags vrij was haalde ik bij meneer Jan Noordman (*de eigenaar van De Heesterboom, red.*) de sleutel en ging ik met die molen draaien. In de zomer als er op zaterdag een goede wind was en er was in de polder toch niks te malen, dan had ik het helemaal naar mijn zin bij Noordman op De Heesterboom. Maar mijn roots liggen toch in de polder, bij het poldermolengebeuren. Als er in het najaar water in de polder kwam en het was rauw weer, dan begon het toch weer te kriebelen. Dan spande ik op zaterdagochtend eerst De Stevenshof in en daarna ging ik naar Noordman. Vanaf de krukszolder of kapzolder kon ik De Stevenshof dan net zien, dus ik hield het wel in de gaten, wetende dat de molenaar op de boerderij de molen ook wel in gaten hield, natuurlijk. Ik draaide dus weleens met twee molens tegelijk. In die tijd deed ik de opleiding voor vrijwillig molenaar en moest ik bijhouden hoeveel maaluren ik maakte bij De Stevenshof en De Heesterboom. In een jaar tijd kwam ik op 1200 maaluren!

De maalploeg van De Heesterboom te Leiden omstreeks 1977; v.l.n.r. : Kees Loeve, Willem Waltman, Tom Krabbendam, Arthur de Groodt, Frans Rutten. (Krantenfoto, particuliere collectie)

Gilde van Vrijwillige Molenaars

Ik had eigenlijk niets met het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Dat ik via het Gilde de opleiding voor vrijwillig molenaar ben gaan doen, kwam door een gesprek dat ik had met de heer Vellekoop, die toen molenadviseur was bij de provincie Zuid-Holland. Als 16-jarige jongen kreeg ik de gelegenheid om de korenmolens in Wassenaar over te nemen van de toenmalige vrijwillig molenaar, Willem van Krieken, die naar Woerden vertrok. Als joch zijnde kwam ik daar al vaak en Willem had me voorgedragen als nieuwe vrijwillig molenaar. Ik moest op gesprek komen bij de gemeente Wassenaar en Vellekoop zat erbij als adviseur. Hij gaf me een foldertje van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Hij kende mij al een beetje, dus hij zei: "Ik weet dat jij er anders over denkt, maar denk er toch eens over na om je diploma te gaan halen. Dat papiertje gaat steeds zwaarder wegen." Goed, zo ben ik lid geworden van het Gilde en de opleiding gaan volgen. Het toelatingsexamen

deed ik op molen De Hoop in Maassluis en het landelijk examen legde ik in 1981 af bij de molenviergang Aarlanderveen op de Putmolen (*molen nr. 4, red.*) bij Johan Slingerland, niet wetende dat ik hier vijftien jaar later beroepsmolenaar zou zijn.

Hoop Doet Leven

Hoewel ik met mijn 'dwalingen' bij de zaagmolens en korenmolens behoorlijk wat algemene molenkennis had opgepikt, ging mijn voorliefde uit naar poldermolens. Dus toen ik in 1981 als 17-jarige molenaar werd van de poldermolen Hoop Doet Leven bij Rijsburg was dat een mooie kans. In de tijd dat ik met de molenmakers meeging, had ik dat molentje al wel eens gezien. Het stond toen nog aan het Oegstgeesterkanaal in Rijsburg. Ik had al in mijn achterhoofd dat dat wel eens een mooi molentje voor mij zou kunnen zijn. Dat molentje stond altijd stil. Er stond een elektromotor op het scheprad. Dat was het gemaal van de polder.

Molenverhalen

Het was altijd van het polderbestuur (*van de polder Kamphuizen, red.*) geweest en dat bestuur had zoiets van “Nee, we laten die wieken niet draaien, want dan moeten we die molen eerst opknappen. Dat gaat alleen maar geld kosten.” Per 1 januari 1979 werden de polderbesturen binnen Rijnland opgeheven en kwam de polder Kamphuizen in beheer bij het Hoogheemraadschap van Rijnland.

“Ga je gang maar.”

De Stevenshofjespolder, waar ik had leren malen, viel ook onder het hoogheemraadschap van Rijnland. Die mensen bij dat hoogheemraadschap wisten wel hoe fel en fanatiek ik was. Op een gegeven moment las ik in de krant dat ze in Rijnsburg een inzameling wilden gaan houden om het molentje op te knappen, want die moest weer gaan draaien. Toen dacht ik: nou ga ik bellen. Ik ben met iemand van het hoogheemraadschap in het molentje gaan kijken. Ik was toen een half jaar molenmaker en had er al wat kijk op. Heel veel mankeerde er niet aan. Ik heb toen afgesproken dat ik het molentje voor het vriendenprijsje van 200 gulden weer draai- en maalvaardig zou maken. Het waren geen grote dingen die gemaakt moesten worden: Het wiel zat los en de vang werkte niet. Samen met mijn broer en Frans Verra, een goeie kennis die ook molenmaker was, heb ik het toen vrij snel opgeknapt. Ik snap nog steeds niet dat ze tegen een jongen van 17 zeiden: “Ga je gang maar.” Dat zou nu binnen het hoogheemraadschap zeker niet meer gebeuren. Er was één maar: De machinist van het gemaal moest het ook goed vinden. Maar dat was ook een makkelijke man, een hele beste vent, die zei: “Joh, prima, laat die jongen de sleutel maar komen halen.”

Hartstikke gek

Het was daar eigenlijk hetzelfde verhaal als bij de Stevenshof: De machinist had er een boerderij bij. Nadat de molen maalvaardig was gemaakt had ik met hem afgesproken dat ik 's avonds en in het weekend zou malen. En als het

me te gek werd, dan kon ik de motor van het gemaal aanzetten. Die machinist kon daar op bouwen. Als het water wat hoger stond wist hij: vanavond komt de molenaar en die maalt het wel weg. In het weekend had hij er helemaal geen omkijken naar. In het begin moest ik er 35 minuten voor fietsen, want toen ik er in maart '81 als vrijwillig molenaar begon had ik nog geen rijbewijs. In januari '82 haalde ik mijn rijbewijs en kocht ik een autootje. Ik presteerde het toen om drie avonden per week na mijn werk naar Rijnburg te gaan om van zeven tot tien uur te malen. Dan was ik 's avonds pas om kwart voor elf thuis. Ik kreeg er niks voor, ik deed dat allemaal puur vrijwillig. Er waren mensen die zeiden: “Je bent hartstikke gek, die machinist strijkt het geld op en jij doet het werk.” Maar ja, het was mijn ding.

Als het maar even kon ging ik malen. Het was voor mij een sport om het gemaal zo min mogelijk te laten draaien. Dat resulteerde erin dat ik een keer in één jaar 500 uur met de molen had gemalen en maar 24 uur met het gemaal. Daar moet ik wel bijzeggen dat het peilbeheer nog niet zo streng was toen. Heel af en toe stond het water een dag 20 cm boven peil. Maar het was daar allemaal weiland en er zaten geen tuinders. Dus als het winter was en de koeien stonden binnen, dan zei de machinist: “Joh, als het zaterdag niet waait, waait het misschien zondag wel en als er dan nog geen wind is, zet ik maandag de motor wel aan.” Dat wilde ik natuurlijk voorkomen, ik probeerde er altijd voor te zorgen dat het water zondagavond weg was.

Molentje van Monet

Ik heb niks met kunstschilders en schilderijen, maar de Hoop Doet Leven is in 1886 vastgelegd door Monet en dat werd een wereldwerk. Dus als je zei: “Ik ben molenaar op het molentje van Monet”, dan zeiden ze: “Oh, verrek, kerel!” [*Licht.*] Dat heb ik ook een keer meegemaakt op een bruiloft. Een man vroeg: “Bent u molenaar?” “Ja, ik ben molenaar”, zei ik. Toen vroeg hij: “Waar dan?” Ik zei: “Daar.” “Oh, op dat prachtige molentje van, hoe heet die, die hem

Molen Hoop Doet Leven afgebeeld door Claude Monet, 1886. (Collectie Van Gogh Museum)

geschilderd heeft? “Ik zei: “Monet.” “Ja, kerel, Monet!” [Licht.]

Ik ben met niets begonnen op dat molentje. In het begin waren er geen zeilen op die molen. Ik heb toen bij iedereen gevraagd: “Heb je nog oude zeilen?” Dan zei er iemand: “Ja, ik heb er nog een paar liggen. Als je er anderhalve meter afknipt en je knoopt er weer een paar touwen aan...” Met niets was ik blij. Pas van lieverlee ben ik eens bij het hoogheemraadschap gaan vragen: “Joh, is er een budgetje onderhoud?”

Draagvlak

Het hoogheemraadschap, waar de polderbesturen in op waren gegaan, heeft meer taken dan een inliggend waterschap. Naast het onderhoud van de kades en polderbeheer hebben ze ook waterzuivering, zeewering, enzovoort. Het hoort niet bij hun kerntaak om molens te onderhouden, zoals dat bij de polderbesturen vroeger wel zo was. In 1983 kwam er een nieuwe dijkgraaf met een luxe bus

door het gebied de projecten van het hoogheemraadschap bekijken. Toen lieten ze hem ook het molentje zien. Dus toen waren ze er klaarblijkelijk best trots op, maar die aandacht was niet vanzelfsprekend. Wat ik altijd blijf uitdragen is dat je draagvlak moet creëren. Niet alleen bij de gemeenschap die zegt van: “Goh, wat leuk dat die molen weer draait”, ook bij zo’n hoogheemraadschap.

Een technisch opzichter van het hoogheemraadschap ging over het beheer en onderhoud van de gemalen. Met die man had ik het over de molen en hij maakte dan een verhaaltje voor het bestuur, zo van: “Joh, ik heb volgend jaar duizend gulden nodig, want het is zo leuk: die molen draait weer. Die jongen doet zelf heel wat aan die molen, dus dan moeten wij ook iets bijdragen.” Nou, dat ging altijd wel aardig, zolang het maar in het redelijke bleef. Dan kun je natuurlijk zeggen: “Ach, het hoogheemraadschap heeft geld zat. Je hebt die molen, die moet je goed onderhouden. Je moet er 10.000

euro in een jaar aan uitgeven en anders steek je hem maar in brand.” Maar je kan ook zeggen: “Ik weet dat het geen kerntaak van jullie is, maar jullie hebben dat molentje. Dat molentje is mijn ziel en zaligheid, dus ik probeer het met zo min mogelijk geld, zo aantrekkelijk mogelijk te maken.”

Verplaatsing

Uiteindelijk is het met molen Hoop Doet Leven anders gelopen. In 1991 werd de bemaling van de polder Kamphuizen overgenomen door een nieuw volautomatisch gemaal en kwam de molen als gemaal buiten werking.

In 1992 werd de Hoop Doet Leven eigendom van de in de polder gelegen bloemenveiling Flora, die nabij de molen uitbreidingsplannen had, en de gronden bij de molen al in eigendom had. De bloemenveiling dacht, door de molen in eigendom te verkrijgen, meer armslag te hebben bij de uitbreidingsplannen.

Mede door de biotooprichtlijnen van de provincie Zuid-Holland is de molen uiteindelijk verplaatst naar de Elspeesterpolder in Voorhout. Sinds de overplaatsing is de molen eigendom van de Rijnlandse Molenstichting.

Ook wil ik nog wel benoemen dat de bloemenveiling goed voor de molen heeft gezorgd. In de zeven jaren dat de molen van de veiling was, is er voor ruim 100.000 gulden aan groot onderhoud uitgevoerd, wat vrijwel geheel door de veiling werd gefinancierd, en ook de kosten van de verplaatsing zijn voor het overgrote deel door de bloemenveiling bekostigd.

Zelden van Passe

In 1982 ben ik ook vrijwillig molenaar geworden op de Zelden van Passe in Zoeterwoude. Dat kon ik combineren met het molenaarschap bij Hoop Doet Leven. Ik werd hiervoor benaderd door een bestuurslid van de Rijnlandse Molenstichting met wie ik goede contacten had. Er zat een huurder op die molen waar ik ook aardig mee overweg kon. Het bestuurslid zei: “Joh, zou jij

niet eens een paar keer met die molen willen malen, want ik moet geen vrijwillig molenaar hebben die herrie gaat maken met de huurder. Die huurder betaalt goed en daar ben ik zuinig op. Ik moet niet hebben dat hij zegt: “Ik ben het zat. Ik zeg de huur op.” Nou, dat heb ik vijf jaar gedaan.

Korenmolen Nieuw Leven

In 1982 ben ik ook met korenmolen Nieuw Leven in Hazerswoude aan de slag gegaan, een wipstellingmolen die indertijd in een zeer slechte staat van onderhoud was. In feite was het een stilstaande molen waar ook geen vrijwillig molenaar voor was. Er was een molenaar van de Rijnenburgermolen die hem twee keer per jaar in een andere stand zetten en hem eens een kwartiertje liet draaien, wat in die tijd trouwens met veel molens gebeurde. Voor de rest was het eigenlijk een dood ding. Een bestuurslid van de Rijnlandse Molenstichting, Peter Mans, heeft toen contact gezocht met de gemeente Hazerswoude, die eigenaar van de molen was. Hij zei: “Jullie moeten eens wat meer met die molen gaan doen. Als je daar een bepaald bedrag voor uittrekt, dan laten wij dat ding maalvaardig maken.” Nou, dat is toen gebeurd.

Het herstelwerk deed ik voor een deel in de baas zijn tijd. Het opknappen van de maalstenen, het er weer opzetten van het scherpsel (*groeven in een molensteen, red.*), heb ik samen met Peter Mans gedaan. Zoals ik in mijn jeugd bij poldermolenaars had gelopen, had hij op Flakkee en in Zeeland bij korenmolenaars gezworven. Hij had het vak van korenmolenaar aardig in de vingers, kan ik wel zeggen. Ik heb daar wel een heel stuk kennis opgedaan. Laat ik het zo zeggen: “Ik kan een zakje meel malen.”

Windborden over het dorp

Ik ben toen voor twee bakkers gaan malen in Hazerswoudedorp. Graan werd door de leverancier neergezet en het meel ging naar de bakkers. Dat heb ik twee jaar gedaan en toen ben ik er noodgedwongen mee gestopt. Die

molen werd zo slecht, de windborden vlogen over het dorp. Toen ik met die molen begon was ik 19 en zag ik het gevaar niet, maar nu wel. Ook drong toen tot me door dat ik al die verschillende molens niet na kon lopen. Met korenmolen Nieuw Leven maalde ik even tussendoor op zondagmiddag. Nou, daar creëer je in het zwaar gereformeerde Hazerswoude natuurlijk geen draagvlak mee. Ik ben daar later wel achter gekomen toen er krediet voor de restauratie moest komen. Bepaalde politieke partijen binnen de gemeente zeiden toen: “Daar gaat geen geld naartoe.” Ik snap het, dacht ik toen. Na de restauratie in 1990 heb ik ook gezegd: “Er hoort een vaste molenaar op die molen, die meer dan een paar uur of een dagje met die molen bezig is.”

Molendriegang van de Driemanspolder

In 1984 werd ik door meneer Vellekoop gevraagd om af en toe in te vallen op de molendriegang van de Driemanspolder in Leidschendam. Vellekoop was in de jaren vijftig bij de provincie gekomen en had zich opgewerkt tot molendeskundige. Dat is hij tot zijn pensionering in 1992 gebleven. Na zijn trouwen in 1956 is hij op de Ondermolen van Leidschendam gaan wonen. De molens van de Driemanspolder zijn eigendom van de provincie en deden dienst als dienstwoning. Ik was er eerst invaller, maar toen Arie van den Bos door gezondheidsproblemen niet meer als vrijwillig molenaar op de Bovenmolen verder kon, ben ik er vaste vrijwilliger geworden.

De bewoners van de Bovenmolen zijn Henny en Jan Kenemans, die allebei bij de provincie werkten. Zij waren in de jaren zestig op de molen komen wonen toen de molens stilstaande elementen waren. Eén of twee keer in een jaar liet Vellekoop die molen een uurtje draaien om het los te houden en voor de rest stonden die molens gewoon mooi te zijn. Eind jaren '70 gingen ze in de Driemanspolder mee met de maalroutine die er bij de molens van Kinderdijk was: iedere eerste zaterdagmiddag van de maand moesten de molens draaien.

“Heerlijk, die molen maalt weer.”

De Kenemansen zijn heel erg aardige mensen, maar zij hadden niet wat wij hebben met molens. Als het maalseizoen begint en de molens hier in Aarlanderveen staan weer een volle dag – van vijf uur 's morgens tot een uur of 12 's avonds – te malen, dan zegt mijn vrouw: “Hè, lekker. Heerlijk in huis, die molen maalt weer.” Maar dat hadden de Kenemansen niet. Dus daar hield ik rekening mee. Ik heb altijd gezegd: “Ik ben hier te gast. Ik kom hier niet om dat ding eens flink op zijn staart te trappen en de pannen uit de kast te rauzen.”

Ik heb zo'n tien, elf jaar lang eens in de maand met de Bovenmolen gemaal, tot ik in 1996 beroepsmolenaar werd hier in Aarlanderveen. Toen kon ik dat niet meer combineren. Ik kon niet zeggen: “Ja, hoor, ik kom de eerste zaterdag van de maand, maar als er in Aarlanderveen gemalen moet worden, kom ik niet!” Gelukkig kwam er na mij een goede vervanging: Inmiddels is Leo Middelkoop al 25 jaar vrijwillig molenaar op de Bovenmolen.

Hoogtepunt

In de winter van 1987 heb ik ook een poosje met de Zuidwijkse molen in Wassenaar gemalen. Dat molentje ligt zo'n beetje in het poldertje waar ik in opgegroeid ben, dus daar had ik wel wat mee. Op een gegeven moment raakte het gemaal van die polder onklaar, maar het werd maar niet gerepareerd. Dat poldertje kwam toen nagenoeg onder water te staan. Het oudere echtpaar Kuiper, waarvan de man vrijwillig molenaar was, was niet in de gelegenheid om te malen. Op verzoek van een ingeland uit die polder hebben ze mij toen gebeld. Samen met Arie van der Ham van de Stevenshofjesmolen heb ik die polder toen in vijf en een halve week tijd leeggemalen. Ik heb in die weken 280 maaluren en – om het in moderne molenaarstermen uit te drukken – 220.000 omwentelingen gemaakt. Nou is dat wel een molentje met 14 meter vlucht, dus dat loopt vrij snel, maar goed, ik heb het wel gedaan. Dat is toch wel het hoogtepunt in mijn

vrijwillig-molenaarscarrière geweest. Dat zal ik altijd blijven zeggen.

Dag en nacht

Ik hoefde er niet de hele dag bij te blijven, hoor. Wij waren toen met de molenmakerij de molen De Put aan het bouwen bij de Morspoort in Leiden. Dan ging ik 's ochtends voor half acht naar dat molentje om het te smeren en in te spannen. Op de dag lette Arie van der Ham er op. 's Avonds om een uur of tien, vlak voor bedtijd, ging ik in het donker de polder in om hem uit te spannen. Er stond een hele mooie, vaste oostenwind. Daardoor kon ik vaak wat zeilen bijzetten en soms kon dat molentje zelfs dag en nacht doorgaan. Dan lag ik thuis te snurken en die molen ging wel!

Daar had ik wel geluk bij. Als je natuurlijk alleen maar noordwestenbuien hebt, zodat je niet bij de molen vandaan kan of soms de halve dag stil moet gaan staan door hagelbuien en windstoten, dan zie je het water alleen maar hoger komen. Dan regent er net zoveel bij als dat je er op een dag uit kan malen. Met een vaste oostenwind en een temperatuur van net boven nul, lag er toen een laagje ijs op de sloot en het weiland. Toen ik er eenmaal een centimeter of veertig afgemalen had, werd dat weiland helemaal wit, maar het water eronder was weg. Aan de slootkanten zag je dan het ijs invallen. Dat gaf zo'n kick! Ik kan niet anders zeggen.

Peiloverschrijding van 80 cm

Dat was voor mij de uitdaging: Ik wilde laten zien dat een molen het best kan overnemen als er een gemaal uitvalt. Als er nu een peiloverschrijding is van 15 cm, dan moeten er noodpompen komen, het hele protocol treedt in werking. Toen praatte je over peiloverschrijdingen van 70, 80 cm. Er waren stukken weiland die gewoon blank stonden. Als de sloten heel breed zijn en er staat water op het land, dan maal je daar niet in een dag zo'n 10 tot 12 cm af.

Dan moet je wel harder gaan lozen. Dan komen we eigenlijk weer terug bij die visbun [*lacht*]. Natuurlijk moet je er voor zorgen dat je het molentje niet ondersteboven maalt, maar je moet er wel uithalen wat erin zit. Nu staat er in de richtlijnen: de molen mag niet harder malen dan 80 enden. Maar toen heeft die molen menig uur harder dan 80 enden gelopen. Ik ben er nog steeds trots op dat ik heb kunnen laten zien dat zo'n molen het best nog wel kan.

Molenviergang van Aarlanderveen

Het hoogheemraadschap van Rijnland is het enige hoogheemraadschap ter wereld dat nog kan zeggen: "Wij hebben een oeroude droogmakerij, die wij nog op windkracht bemalen." Daar is hier in Aarlanderveen wel een hele tijd strijd om geweest. In 1986 moest de vorige molenaar van de Ondermolen, Dirk van Harten, formeel met pensioen, maar toen zei de toenmalige dijkgraaf: "Blijf jij hier maar zitten, over drie, hooguit vier jaar worden deze molens stilgezet en dan kan jij hier 100 worden." Dirk van Harten was hier niet geboren, maar wel getogen. Zijn hele leven lag hier. Hij hield zich ook bezig met vissen. Hij had zijn hele visgebeuren hier.

Kappen ermee!

Maar goed, dat liep allemaal anders. Mede door de inzet van de provincie is gekozen de molens als hoofdbemaling te houden en er hulpgemalen bij te zetten voor tijden dat de molens om wat voor reden ook tekortkomen. Ze moesten de ingelanden natuurlijk wel een specifiek peil kunnen garanderen, want anders gebeurde er zoals het vroeger overal was: Als er een paar weken geen wind was, kwam het water gelijk te staan met de landerijen. Dan zouden de boeren gaan zeggen: "Weet je wat wij jaarlijks betalen aan dat waterschap en dan nog zitten we driekwart van het jaar in het water. Hup, weg met die rotmolens, kappen ermee!"

Molenviergang Aarlanderveen. Links de Middenmolen, rechts de Ondermolen. (foto: Debby Davidse)

Ze hebben de capaciteit van die hulpgemalen vrij laag gehouden, omdat er toch argwaan was dat men binnen het waterschap binnen een paar jaar stiekem over zou gaan op volledige motorbemaling. De capaciteit van deze gemalen is 35 kuub, terwijl dat formeel 50 kuub zou moeten zijn. Maar het functioneert nu eigenlijk al 28 jaar naar volle tevredenheid. Het hield wel in dat Dirk van Harten – die was inmiddels 75 – plaats moest maken voor een nieuwe molenaar.

Golden Earring

Ik had inmiddels mijn vrouw ontmoet in Oegstgeest. In 1991 was ik namelijk ook vrijwillig molenaar geworden van de Oudenhofmolen in Oegstgeest, een klein wipmolentje vlakbij het winkelcentrum. Dat heb ik tot het jaar 2000 gedaan. Mijn vrouw was de dochter van een slager waar ik op zaterdag mijn broodbeleg ging halen. Toen dacht ik al: oh, wat een leuk meisje. Ik ben eerst nog de nodige ham en boterham-

worst wezen halen, maar uiteindelijk heb ik haar mee uitgevraagd naar een concert van de Golden Earring. Je merkt het al: Het draait dus niet alleen om molens. Ik zeg altijd: “Mijn leven draait voor 90 % om molens en voor 10 % om andere dingen.” Het is misschien wel net als die uitspraak over het weer van mijn voorganger Dirk van Harten: “Die 10 % is het belangrijkste.” *[Lacht.]*

Wij woonden net een jaar samen in Voorschoten, toen in 1996 de vacature voor beroepsmolenaar vrij kwam in Aarlanderveen. Ik heb gesolliciteerd en ik ben het geworden. Zo heb ik uiteindelijk toch mijn jongensdroom waargemaakt. Ik had nooit gedacht dat het nog een keer op mijn pad zou komen, maar uiteindelijk hebben mijn vrouw en ik samen de sprong gewaagd en gezegd: “We gaan ervoor!” Toen zijn we hier met zijn tweeën naartoe gegaan en in 2000 zijn we getrouwd.

1 juni '96

Ik ben tegelijkertijd gestart met Frans Verra, destijds mijn collega bij Verbij. Er waren namelijk ineens twee vacatures. De molenaar van de Middenmolen was plotseling komen te overlijden. Toen hebben ze Frans Verra als molenaar op die molen gezet. Wij zijn hier allebei op 1 juni 1996 begonnen.

Toen wij hier in de Ondermolen kwamen wonen, was een grote verbouwing binnen niet nodig. De molenwoning was keurig onderhouden. Het was alleen donker geschilderd, zoals dat bij oudere mensen toen was. Dus wij hebben alles geschilderd en behangen in lichte kleuren en verder niet veel veranderd. Alleen de schouw hebben we opnieuw betegeld. Later is er ook een nieuwe keuken en badkamer in gekomen. De badkamer zit boven het scheprad.

Die moestuin hier buiten was er nog niet, die heb ik zelf aangelegd. De vorige molenaar had samen met de molenaar van Middenmolen een stuk dijk, een brede ka van zo'n 30 meter, dat ze gebruikten. De ene molenaar had er een vuilnisbelt en de ander een groentetuin. Dat is later allemaal opgeruimd. Van Harten, de vorige molenaar, was visser, maar ik heb zelf niks met visserij. De visbunnen heb ik net opgeruimd. Alleen het bunbootje heb ik van hem overgenomen.

Boenhokje

Ook de boenstoep is er nog. Tot 1998 was die van beton. Er was ook een betonnen schoeiing, maar dat is later allemaal door hout vervangen. Ik heb toen de betonnen boenstoep in hout nagemaakt. Ook het boenhokje heb ik zelf gemaakt. Leo Witteman van de Rijnlandse Molenstichting had met zulke dingen ook wel wat. Bij de Vrouw Vennemolen, de Blauwe Molen en de Zelden van Passe heeft hij ook zo'n boenhokje gemaakt. Blauw geschilderd met een wit geschilderde boenstoep. Hierachter heb ik nog een oud gemak (*houten hokje met toilet, red.*). Dat stond hier al toen Van Harten er was. Oorspronkelijk stond het aan die kant van de

schuur. Ik heb nog een oude luchtfoto uit 1956, waarop dat te zien is.

Wij hebben hier ook een zomerhuis bij de molen. Wij doen dat niet meer, maar vroeger was het gebruikelijk dat de molenaar daar in de zomer woonde, ook Van Harten deed dat nog met zijn vrouw en gezin. Op de dag verbleven ze in het zomerhuisje en 's nachts sliepen ze in de molen. Dat hebben ze tot het eind toe volgehouden. Ook bij boerderijen zag je dat veel. Vroeger stonden er ook oude dierenverblijven, zoals een kippenhok. We hebben ook een tijdje kippen gehouden. Nou is het gewoon een fietsenschuurtje. De vriezer staat er in en in de winter staat het konijnhok er.

Stellingmolentje

Achter de schuur staat zo'n klein stellingmolentje. Er staat nog een fotootje van in het boek *Molenleven in Rijnland* van Bicker

Stellingmolentje De Volharding, in 1941 vervaardigd door Piet van der Lijn, op het erf van de Ondermolen. (Foto: Debby Davidse)

Caarten (*molendeskundige en molenauteur. Het genoemde boek dateert uit 1946, red.*) Dat molentje is in 1941 gebouwd door molenmaker Piet van der Lijn uit Aarlanderveen. “Als drijfkracht voor de molenmakerij”, werd altijd gezegd, want Van der Lijn kon er kaprollen (*rollen waardoor men de kap/het dak van de molen kan bewegen over een ring om de wieken in een andere windrichting te zetten, red.*) mee draaien.

Dat molentje stond altijd nog achter de voormalige werkplaats van Van der Lijn aan het Zuideinde in Aarlanderveen. Ik heb het dertien jaar geleden opgeknapt voor de toenmalige eigenaar, voor een deel via Verbij, voor een deel pro deo. Het molentje was namelijk van het dakje van het schuurtje af komen stormen. Ik heb er heel wat werk aan gehad.

Naambordje van timmerman-molenmaker Piet van der Lijn. (Foto Debby Davidse)

Dat huis kwam nu weer te koop en de nieuwe eigenaar had geen belangstelling voor het molentje. Toen werd er op een gegeven moment aan mij gevraagd: “Joh, is het niks voor jou?” Afgelopen december is dat molentje toen hierheen gekomen. Ik heb er een nieuw schuurtje voor gemaakt van zoveel mogelijk oude materialen en molenbalken, want ja, als je dicht bij het vuur zit, sleep je nog weleens wat mee. Dus er zit voor een deel historisch materiaal in. Het oude draaibankje en het koffiemolentje dat er oorspronkelijk inzat, zitten er weer in. Ik heb er daarnaast nog een snijbonenmolentje op gemaakt. Van de zomer

hebben we de snijbonenooft op windkracht gemalen.

Inmiddels is vastgelegd dat het molentje eigendom wordt van de Stichting Molenviergang Aarlanderveen als ik met pensioen ga. De molen zal ik leeg op moeten leveren, maar het molentje blijft. Het komt dan in beheer van mijn eventuele opvolger en het blijft zo behouden als stukje cultureel erfgoed voor Aarlanderveen.

Timmerman-molenmaker

Vroeger had je molenmakers die het grotere werk deden en je had in elk dorp een timmerman-molenmaker die het kleine onderhoud deed. Piet van der Lijn deed vroeger hier op Aarlanderveen het lopende onderhoud: kammen steken of de molen opnieuw ophekken. Maar als er een as of een roe gestoken moest worden, kwam er een molenmakerij. In de jaren 50 en 60 was dat de firma De Gelder. Bij deze molen is twee keer een wiekenkruis naar beneden gevallen, in 1966 en in 1970. Allebei de keren heeft De Gelder uit Arkel toen de as en roe gestoken. Tegenwoordig is dat anders. De Gelder en Verbij zijn eigenlijk allround-molenmakersbedrijven. Die doen in feite alles, van nieuwbouw tot een paar heklatten vernieuwen.

Ik denk dat er heel vroeger wel een verschil was tussen molenbouwers en molenmakers. Een molen maken is restaureren, onderhoud plegen en namaken. Maar ga nou eens terug naar 1785, toen het hier nog een baggerput was en zeg dan eens: “Kom, we gaan hier een achtkante poldermolen bouwen met een scheprad.” Nou, begin er maar aan, met helemaal niets.

“Eerst nadenken, dan pas doen”

Waar ik zelf in mijn molenmakerscarrière best trots op ben is dat wij nog veel met de hand en met mankracht hebben gedaan. In 1989 hebben we onder andere op de Oukoopse Molen in Reeuwijk een heel nieuw bovenhuis gemaakt, puur met de rechtmast. Daarvoor geldt altijd: Eerst nadenken, dan pas doen, anders ben je ‘s

Steken van een nieuwe koningsspil bij de Vrouw-Vennemolen te Oud-Ade, door molenmakerij Van Beek uit Rijsaterwoude, 1984. Op de kap Willem Waltman, op de grond, links Teun Waltman en rechts Arie Verhey. (Foto: Wim van Noort/Leidse Courant.)

avonds afgedraaid. Mijn broer – hij is vijf jaar geleden gepensioneerd – had altijd zo’n wijze uitdrukking: “Wat de handen doen, hebben de hersenen reeds voorzien.” Als iets niet helemaal lukt, moet je je afvragen: hebben de hersens het reeds goed gezien? Want waarom sta je anders

zo te tobben? Ga de volgende keer dan eens kijken of het niet anders kan. Dat is de juiste insteek. Altijd denken: ga ik het de volgende keer makkelijker of anders doen? En niet van: “Nee, we hebben het altijd zo gedaan, dus we blijven het zo doen.”

Schilderen

Molenmakers mogen niet meer schilderen tegenwoordig, maar ik heb samen met mijn buurman-molenaar Jannick Schouten, die ook bij Verbij werkt, alle vier de molens van Aarlanderveen geschilderd in de afgelopen drie jaar.

Dat heb ik in 1979 en 1980 ook nog als vakantiewerk gedaan bij de Rijnlandse Molenstichting: het schilderen van de buitenkant van molens. Ik deed dat samen met Leo Witteman die toen min of meer in vaste dienst was als molenmaker bij de molenstichting. Het schilderen ging toen trouwens wel in lijn met de toenmalige regels voor de kleurstellingen, er werd niet zomaar een RAL-nummertje gekozen. Leo Witteman had daar ook een te groot historisch besef voor. Wat hem betreft werden alle molens zwart geteerd, zoals ze in het verre verleden ook geweest moeten zijn. Dat is in 1975 gedaan met de herbouw van de Grote Molen in Zoeterwoude. Die was grijs, maar is in april '73 omgewaaid en bij de herbouw helemaal zwart geteerd. In 1980 hebben ze hem weer grijs geschilderd. Leo en ik hadden daar wel eens discussie over. Dan zei ik: "Ja, als je nou heel ver teruggaat in de tijd, toen stond er helemaal niks. Dus als je terug naar af wil: Schoffel hem om, weg ermee, want vóór 1785 stond hier ook geen molen."

'Hoe ver ga je terug?'

Die discussie van 'hoe ver ga je terug', daar kom je niet uit. Dan hebben ze op oude foto's zitten kijken en dan zijn ze erachter gekomen dat de askop ooit groen is geweest. Dan hebben ze die askop weer groen geschilderd, maar dan zegt een ander: "Ja, maar ik heb die molen nooit anders gekend dan met een rode askop." Daar kom je dus nooit uit: De één vindt blauw mooi en de ander groen. Daarom zeg ik zelf altijd: "Probeer als graadmeter aan te houden hoe de kleuren waren toen de molen buiten bedrijf ging als poldergemaal."

Om nog een voorbeeld te geven: Het staartwerk (*het stelsel waarmee de molenaar de molenkap en wiekenkruis in de wind kan draaien, red.*) van

de Stevenshofjesmolen was vóór 1935 groen. Vroeger maakten de korenmolenaars hun eigen verf. Dat deden ze door gele oker en lijnolie door elkaar te mengen. Op een keer kwam de voorzitter van het polderbestuur bij korenmolenaar Mansveld in Wassenaar veevoer halen. Hij vroeg aan de molenaar: "Joh, heb jij niet een pot verf voor mij, dan kunnen wij onze molen schilderen?" Hij zei: "Ja, maar ik heb maar één kleur." Toen zei de poldervoorzitter: "Dat maakt me niet uit, verf is verf." Dus toen ging de staart van de molen van groen naar geel. Als er nu een molendeskundige zou komen die alles zwart wil teren omdat het vroeger zo was, dan ga je dus voorbij aan een stukje geschiedenis. Daarom zeg ik: "Houd hem geel, want daar zit een verhaal aan vast."

Steen in de molenvijver

Dan kom je ook weer bij die Bazelmans uit (*Prof. Dr. Jos Bazelmans, verbonden aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, die zich in 2007 in zijn referaat 'Moeten molens altijd malen?' kritisch afvroeg of men in de molenwereld niet te veel de nadruk legde op het behoud van molens als werktuig in plaats van als monument met een cultureel historische waarde, red.*), die zei "Nou, als er in een molen een balk of wiel kapot is, dan gaat hij maar stil. Waarom moet dat ding eigenlijk draaien?" Die man heeft destijds een hele grote steen in de molenvijver gegooid. Het water is gaan deinen en iedereen in de molenwereld is zo'n beetje tegen de kant op geklotst. Langzamerhand is het water weer tot rust gekomen en zijn we gaan nadenken en beseffen we des te beter: "Ja, het is een werktuig met een verleden."

Onderwiel in de Bovenmolen

Dat merk ik ook in het molenmakersvak. Drie jaar geleden zat hier een onderwiel in de Bovenmolen dat dringend aan vervanging toe was. Maar dat wiel was van 1824, dat zat er al vanaf de bouw in. Veertig jaar geleden zouden we gezegd hebben: "We maken een nieuw wiel. Haal dat ding eruit, de kachel brandt nog lekker

op dat stuk hout van 1824.” Als het om een molen zou gaan die gemiddeld 100 tot 300 uur per jaar op vrijwillige basis draait, dan zeg je misschien: “We halen dat ding er helemaal uit en gaan hem in de werkplaats restaureren met epoxy en ingelijmde stukken.” Maar je hebt hier met molens te maken die gemiddeld 1000 uur per jaar malen om de polder droog te houden. Werktuigen. Van zo’n wiel wordt dan behoorlijk wat gevergd. Toen is bij de restauratie van deze molenviergang gekozen om een aanvraag voor een nieuw wiel te doen, maar wel een exacte kopie van het oude wiel met spiebouten in plaats van zeskantmoeren. Een deel van het oude kruisarm, met inscriptie, is uit het kapotte wiel gezaagd en weer op het nieuwe wiel geplaatst. Dat plan is door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed goedgekeurd. Met andere woorden: We kijken nu veel meer naar de historische waarde.

Allemaal musea

Daar zit ook een kant aan waar ik niet enthousiast van wordt. Worden molens in de toekomst allemaal musea? Ik hoor nu al om me heen: “Ze mogen nooit meer bewoond worden, want dat hoort niet, het is niet zoals het vroeger was.” Er zijn al molens die nadat ze zijn vrijgekomen van bewoning, totaal leeg zijn gesloopt. Er moet een soort oudhollands interieur inkomen. Er komt een hek om het wiel te staan. Ze worden verhuurd aan een rederij voor rondvaartboten of krijgen een andere toeristische functie. In Kinderdijk zijn er nu al drie molens met zo’n functie. Als ik hier uitga zal de woning er waarschijnlijk ook wel uit worden gesloopt, want al dat zachtboard mag natuurlijk helemaal niet meer. Als dat in de toekomst financieel draagvlak op gaat leveren, dan moet het misschien maar zo zijn, maar ik sta niet te jubelen.

Wat gaat er dan bijvoorbeeld gebeuren met de molendriegang van Leidschendam? De provincie heeft in de jaren vijftig de molens aangekocht om ze te beschermen. Die molens hebben een nevenbestemming als dienstwoning gekregen.

Toen hebben ze het oude interieur eruit gehaald en er een moderne woning in gemaakt. Denk aan de familie Kenemans die daar in 1967 kwam wonen. Stel nou dat ze dadelijk gaan zeggen: we gaan dat er allemaal uitslopen. Dan vraag ik me af: moet je nou zo ver gaan? Die molen is nu goed bewoonbaar en er zit ook een verhaal aan vast.

Ik denk: als je nou toch gaat reconstrueren, reconstrueer het dan zo veel mogelijk zoals het echt geweest moet zijn. Dus breng er ook geen water en licht in aan. Of zorg dat de moderne voorzieningen weggemoffeld worden. Ik heb dat wel eens ergens gezien: Je waant je in het Zuiderzee Museum, maar er wordt gewoon in geleefd.

Oude tradities

Ik ben voor het in stand houden van oude tradities, bijvoorbeeld op Koningsdag. Als het goed weer is, moet op de poldermolen op de Rijnlandse manier gevlagd worden: de driekleur hoort op de hoogste wiek te staan. Bij poldermolens in andere streken kan de vlaggenmast ook door het luik achter op de kap staan, zoals in Zevenhuizen. Ook industriemolens, zoals De Heesterboom, vlagden met de mast op de kap, maar dat was meestal omdat een industriemolen altijd draaide als er wind was. Maar bij poldermolens is met Koningsdag het maalseizoen al voorbij. Dan moet de driekleur op de hoogste wiek, komend in de vreugdestand met de stok recht. Dat is de Rijnlandse traditie. Ik vind het zo jammer dat dat van lieverlee helemaal over gaat. Ik hoor wel eens een vrijwillig molenaar zeggen: “Je denkt toch zeker niet dat ik ’s ochtends vroeg helemaal naar die molen ga om de vlag erop te zetten en ’s avonds weer terug ga om hem eraf te halen. Ben je belazerd. De stichting betaalt ook geen kilometervergoeding.” Dat respecteer ik, maar dan denk ik wel: hoe zot was Willempie toen hij dat in 1985 wel deed met zijn eerste Opel Kadetje? Ik kan me herinneren dat ik een jaar heb gehad dat ik met Koninginnedag ’s ochtends begon bij De Stevenshof en daarna doorging

naar de Hoop Doet Leven, de Zelden van Passe en korenmolens Nieuw Leven om de vlag erop te zetten.

Uitsterven

Gelukkig zijn er in het Rijnland nog wel een aantal die de oude roots nog een beetje hebben. Als ik met Koningsdag even door Rijnland rijd en ik een molen met een vlag op de hoogste wiek zie staan, dan denk ik: hier is het nog zoals het vroeger was, in de tijd van Bicker Caarten (*Molenleven in Rijnland, red.*). Maar er zijn ook dingen die gewoon uitsterven. Als er in de polder iets aan de hand is – er gaat bijvoorbeeld een ingeland trouwen of er is een molenaar zoveel jaar getrouwd – dan werd de molen een bepaalde periode van tevoren ‘in de vreugd’ (*bepaalde stand van de wieken, red.*) gezet. Dat is meestal veertien dagen van tevoren. Op de dag van het feest ging boven op de wiek de vlag erop, mits het goed weer is. In de Grote Westeindse Polder in Zoeterwoude, waar ik ook vrijwillig molenaar ben geweest, ging het zo en leefde de hele gemeenschap mee met de molen. Dat is nu uitgestorven, dat gebeurt niet meer.

Kerstversieringen aan de molen, zoals kerststerren en verlichting, dat is ook niet volgens de traditie. Dat zag je hier niet in de omgeving, ook niet bij industriemolens. Maar in mijn jaren op de Hoop Doet Leven probeerde ik wel ieder jaar een goedkoop kerstboompje te bemachtigen dat bijna niemand wilde hebben. Met weinig takken eraan, want dat vangt niet zoveel wind. Die ging dan op kerstmiddag aan een stok op de wiek recht de hoogte in. Dan stond die 15 meter hoog op de wiek. Ik deed er later ook nog verlichting in. Dat vonden de mensen in de omgeving leuk. Dan zeiden ze: “Leuk, de molenaar heeft de kerstboom er weer in.” Op eerste kerstdag maalde ik niet, maar als er op tweede kerstdag water was en er was wind, dan ging ’s ochtends om acht uur de kerstboom eruit en dan werd er weer gemalen. Dan ging de kerstboom aan het hek.

Waardering in de omgeving

Dan kom je weer uit bij waar we het eerder over hadden: draagvlak. Dat is eigenlijk de kunst: oude tradities in stand houden, maar ook dat stukje waardering in de omgeving krijgen. Goed, dan maar een kerstster op de molen of molens in de verlichting. We zijn er nu ook mee bezig om hier alle vier de molens in de kerstweek in het licht te zetten. Dat is geen oude traditie, maar de mensen zien het en vinden het mooi. Toch zijn er ook dingen die ik te ver vind gaan. Zo ben ik het eens met Johan Bakker, die in Molenwereld heeft geschreven dat je geen vlaggen aan de wieken mee moet laten draaien. Dat noemde hij ‘vlaggenmisbruik’ en zelfs ‘landverraad’. Als je het vlaggenprotocol bekijkt mag je de vlag niet eens op zijn kop voeren.

Ik vind het belangrijk om kennis van oude gebruiken nog enigszins uit te dragen en vast te houden. Voor een ingeland van de polder of een bekende uit de molenwereld zet ik de molen in de rouw. Ik heb dat bijvoorbeeld in Rijnsburg gedaan toen de oud-voorzitter van de polder was overleden. Het was niet opgevallen in de omgeving, maar toen ik zijn zoon – de machinist van de polder – erop attendeerde, werd het zeer gewaardeerd.

Rouw voor trouw

Dan kun je ook nog de discussie voeren: Gaat rouw voor trouw of gaat vreugde voor rouw? In de richtlijnen van de Rijnlandse Molenstichting staat dat vreugde voor rouw gaat. Ik ga dat niet betwisten, want ze zullen het niet zelf verzinnen hebben, maar ik heb altijd van oud-molenaars, zoals Dirk van Harten en Piet van den Bosch gehoord: “Rouw gaat altijd voor trouw.” Dus als de molen in de vreugd staat voor een ingeland die veertig jaar getrouwd is en er is een overlijden binnen een molenaarsfamilie, dan gaat hij uit de vreugd en in de rouw. Ik kan me nog herinneren dat toen in 1991 Bicker Caarten was overleden alle molens van de Rijnlandse Molenstichting zes weken in de rouwstand gingen. Maar in diezelfde periode vond Koninginnedag plaats. Toen waren er molenaars

die hem op Koninginnedag één dag uit de rouw haalden en zelfs de vlag erop zetten. 's Avonds haalden ze hem weer uit de vreugd en ging de molen weer in de rouw. Dat kan ook niet. Rouw werd hooguit doorbroken als er gemalen moet worden. Dan werd er gemalen en 's avonds werd de molen weer in de rouw gezet.

Ik ben met de meeste vrijwilligersfuncties gestopt, toen ik hier in Aarlanderveen als beroepsmolenaar kwam te werken. Ik was in 1986 ook bestuurslid geworden van het

iemand anders het maar overnemen. Dat heeft toen Rob van Zijll (*molenaar van De Groeneveldse Molen, red.*) van mij overgenomen.

Regeren is vooruitzien

Ook het molenaarschap voor de Hoop Doet Leven, dat toch een beetje mijn molentje was en altijd is gebleven, heb ik in 1999 overgedragen aan een andere molenaar. Ik heb toen wel met de Rijnlandse Molenstichting afgesproken dat ik altijd tweede molenaar zou blijven. Ik heb

Bij de Ondermolen van de molenviergang Aarlanderveen, waar hij sinds 1996 molenaar is.
(Foto: Debby Davidse)

afdelingsbestuur Zuid-Holland van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Dat ben ik nog wel blijven doen tot 1998. Ik gaf toen in het winterseizoen theorieavonden in molen De Hoop in Maassluis. Dat was op de vrijdagavonden. Daarnaast nam ik veel toelatingsexamens af op zaterdag. Maar dat viel toch heel slecht te combineren met mijn werk als beroepsmolenaar. Ik dacht: ik heb het nu twaalf en een half jaar gedaan, nu moet

namelijk in mijn achterhoofd dat als ik de pensioenleeftijd bereik en het Hoogheemraadschap van Rijnland zegt: "Meneer Waltman, het was ons een waar genoegen, maar voor u nu een ander", dat ik dan als hobbymolenaar terug kan vallen op mijn Hoop Doet Leven in Voorhout. Dat duurt nog negen jaar, maar 'regeren is vooruitzien'.

Op papier ben ik inmiddels al weer eerste molenaar. De molenaar die het 25 jaar geleden van mij over heeft genomen, is intussen 82 jaar. Hij maalt nog gemiddeld twee maal per week met de molen, doet het allemaal nog prima, maar hij wordt toch wel wat ouder. Hij vroeg mij: “Kan het niet zo zijn dat jij weer eerste molenaar wordt?” Dat hebben we besproken met de Rijnlandse Molenstichting en dat was geen probleem. Als eerste molenaar probeer ik er nu twee keer per maand op zondag-middag heen te gaan en er is nog een derde persoon met wie ik samen het gras maai. We doen het feitelijk met zijn drieën en ik ben een soort hoofdpiet. Gekscherend heb ik al met de 82-jarige molenaar zitten rekenen: “Denk erom, als jij in de negentig ben, kom ik weer terug bij de Hoop Doet Leven, dus je houdt het vol, hoor.” En tot nu toe lukt hem dat ook. Daar ben ik blij mee.

Opvolgers

Hier op de viergang zijn recent twee jonge knullen aangesteld, op de Middenmolen en de Bovenmolen. Kijk, ze moeten het nog allemaal waar gaan maken, maar zo ben ik ook begonnen. Ze zijn er dus wel, jonge mensen die beroepsmolenaar willen worden. Maar, ik zeg het eerlijk, het zijn kwartjes onder de dubbeltjes. Dat het moeilijk is om jonge molenaars te krijgen, komt door meerdere factoren. Kijk, ik ben voor 53% in dienst bij het hoogheemraadschap. Het is heel simpel, van dat salaris kun je niet leven. Ik zeg ook weleens: “Van de wind kun je niet leven.” Dus je moet er werk naast hebben, maar dan niet zomaar een baan, werk dat erbij past. Want als er morgenavond een onweersbui valt met 40 mm neerslag, dan bel ik maandagochtend de zaak en dan zeg ik: “Ik ben er vandaag niet.” Dan zeggen ze op de zaak: “O ja, dat klopt. Willem is er niet, het heeft geregend.” Maar als je een werkkring hebt waar je bent ingeroosterd en je meldt je een half uur van tevoren af, zullen de meeste werkgevers zeggen: “Voor jou een ander, want op jou kan ik niet bouwen.”

Verbij draagt bij

In dat opzicht wil ik molenmakersbedrijf Verbij graag even noemen, omdat zij die mogelijkheid wel geven. Op die manier dragen zij bij aan het in werking houden van de molenviergang. Jannick, één van de jonge molenaars die hier gekomen is, had als leerjongen bij de Restauratiewerkplaats in Schiedam gewerkt. Die kon toen bij Verbij komen werken onder dezelfde condities als ik. Bij een molenviergang moeten alle molens tegelijkertijd malen. Dus als ik er niet ben, is Jannick er ook niet. Nou, dat vraagt behoorlijk wat flexibiliteit van Verbij, want het komt er in feite op neer dat Willem en Jannick komen wanneer het hun uitkomt.

Een ander punt waardoor het moeilijk is beroepsmolenaars te vinden is dat je privéleven wordt bepaald door die molen. Maar dan kom ik weer terug op het feit dat je als molenaar draagvlak moet creëren en je passie moet uitdragen. Als ik ga zitten mopperen dat ik zeven dagen per week paraat moet staan of zit te klagen dat ik 's nachts moet malen en daar meer geld voor wil, zal het hoogheemraadschap zeggen: “Joh, die kosten voor die molenaars, dat wordt te zot. Dat houden we niet vol.” Je kunt het ook anders bekijken: Je hebt een vast maandsalaris, je hebt vrijheid én je hebt één van de mooiste beroepen die er zijn.